

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԵՐԱԺԵՏԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Շար. Է. Վեդ

Ազգայնութեան խնդրոյն վրայ՝ թերեւս քիչ մ'աւելի լաւ միջոցներ ունինք հետախուզութեան, պայմանով որ միշտ մեծ զգուշութեամբ վարուինք. երբ մեղեդիներու ամբողջութիւնն մը կ'ուսումնասիրենք՝ ազգային արուեստի մը տեսակէտով, պէտք է որոշենք անոր մէջ մտած օտար ազդեցութեանց մասը: Լեզուաբանները այս մտահոգութիւնը միշտ ունին. ինչո՞ւ երաժշտաբաններն ալ չունենան զայն: Եթէ՛ օրինակի համար, արեւելեան Յըբանաստիճ բարբառով մը գրուած միջնադարեան ձեռագիրի մը մէջ, փրփոյանապալան բարբառի հետքեր գտնուին, սխալ յայտնի կ'երեւայ եւ յաճախ իր պատճառն, ալ մէկտեղ: Երաժշտութեան մէջ, պարագան նոյնն է, թէ եւ աւելի նրբին: Այսպէս, հայ կեդեղեցւոյ միեւնոյն նկարագիրը ունեցող ժամերգութեան կտորներու մէջ, զոր օրինակ՝ շաբականներուն մէջ, շատ պարզ մեղեդիներ կը գտնենք շատ զարդարուններու քով: Ի՞նչ պիտի հետեւնենք. Պատմութիւնը մեզի ցոյց կուտայ զայն: Զարդամուկան մեղեդիները եկեղեցական երգին մէջ մացուած են 4 Պոլսոյ Հայոց ձեռքով որոնք ամէն օր կը լսէին, աւելի քան թէ իրենց կողմաւոր ազգակիցները, տաճկական ժողովրդական խաղերը, Միսիւնոյնը պատահած է Յոյներուն մէջ: Սկզբնական խորքին վրայ, պարզ ինչպէս ամէն ինչ որ կը ըզխի հնդկարոպական հանճարէն, Յոյներն ու Հայերը ազնւագործած են սեմական-դուրանական արուեստին բոլոր ձայնական զարդարանքները: Հետեւաբար, պէտք է երբեք մոռնալ, երբ հայկական արուեստի տեսակէտէն կ'ուսումնասիրենք հայկական եկեղեցական մեղեդիները, մենք մեզի հարցնել թէ արդեօք տաճկական ներմուծումը չե՞ն պարունակեր ժողովրդական երգերը, 4ովկասի մէջ, ա'յ աւելի բարդ է. բոլոր ազդեցութիւնները, օտւական, հայկական, վրացական, թրքական, պարսկական, քրդական, հնդկարու կը խառնուին. բոլորն ալ կը խուժեն, կը շաղպատուին ու զիրար փոխադարձաբար կ'աշխարհեն: Ուրեմն բացարձակապէս անկարելի պիտի

ըլլար այս քառսին մէջ որոշ տեսնել. առանց իրերը մօտէն քննելու: Մեր նպատակն է, ինչպէս ըսինք արդէն, երաժշտական ձայնազրութեանց տեսակէտով՝ ուսումնասիրել լատին, յոյն ու հայ եկեղեցական երգեցողութիւնը:

Արդ, լատին երգեցողութիւնը մեզի քաջածանօթ էր՝ զայն միշտ լսած ըլլալով, ու զրտականօրէն՝ այն ուղղութեամբ զոր շատոնցի վեր մեզի տուած էին Սուլեմի վանական տոմ Մոթթօ եւ Սէն-Վանտրիլի բարբառայնորտմ Փոթիէ՝ պնդեալքեան հայրերը. բիւզանդական երգեցողութիւնը իր գործնականին ու տեսականին մէջ մեզի յայտնած էին մեր Ա. Կասթուէ բարեկամն ու Կ. Պոլսոյ Առաքիւնթիթներու աշխատութիւնները: Վերջապէս հայկական երգեցողութիւնը, զոն քանի մը տարի առաջ, մեզի համար խորհրդաւոր էր ու անծանօթ: Արդ, մենք միշտ խորած ենք որ անկարելի է ազգի մը երաժշտական արուեստը ուսումնասիրել երբ մարդ ու է չափով չի գիտեր այդ աղբիւն լեզուն, պատմութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը, երբ մարդ չէ ջանացած անոր ոգին թափանցել՝ իր արտայայտութեանց ամբողջութեանը մէջ:

Ճէ՞թիս, որ այնքան չարիք հասուցած է երաժշտական գիտութեան, զոնէ ալ զաղախաբը ունեցած է. միայն թէ, գործնականին մէջ՝ երբեք անոր չէ հետեւած: Արդէն անկարելի էր. Այսօր կարելի չէ. գիտական քննադատութեան պահանջներն ի նկատի ունենալով, երաժշտութեան ընդհանուր պատմութիւն մը յօրինել, Մասնական ուսումնասիրութիւնները արդէն իսկ շատ ընդարձակ են:

Առաջին պայմանը զոր պէտք էր կատարել՝ որպէսզի հայկական երգեցողութեան խորապէս ծանօթանալու մեր փափաքը իրականանար, հայ եկեղեցւոյ լեզուն սորվելն էր. երկու տարի Արեւելեան Կենդանի Լեզուաց վարժարանին մէջ, պ. Օ. Քարիերի առաջնորդութեամբ, ուսումնասիրեցինք ալլ Վախճանալ լեզուն: Նոյն միջոցին, Ա. Միսիէ. Սիւլէ Պրէյալի տեղ փոխանորդաբար Գոլէճ աք Յըբանսի մէջ հին հայերէնի բաղդատական քերականութեան իր դասընթացը կ'աւարտէր (1899-1901): Վերջապէս Փարեպի հայոց վարժապետը, Սուբիաս Պարոնեան, պատուական ձեռնուրի մը, հայրենասէր՝ նոյն իսկ իր գրապէս պահանջումներուն մէջ, աւելի քան

ւորապէս մեզ կ'ընտելացնէր, եկեղեցական երգեցողութեանց լեզուին աստուծոյ եղան այն միջոցները զոր Փարիզ մեջ բնակից շարականներու եւ Մովսէս Սորենացիի լեզուն սորվելու համար:

Արդէն քանի մը ցանուցիր նշանակներ մեզի թոյլ տուած էին մեր երաժշտական հետազոտութեանց նախատարրերը հաւաքելու: Մատենադատութիւնը մեզի յայտնեց Փեթերման գերմանացի արեւելագէտին մէկ աշխատութիւնը, արդէն իսկ հին ամէն տողին կատարածով վերաբերուելու հաստատ որոշումով՝ կարդացինք Ֆեթիսի լեքսիկոնութեան ընդհանուր պատմութեան չորրորդ հատորում այդ նիւթին նուիրուած գլուխը՝ կրօնաժողովութիւնը անգամ մը եւս այս առիթին մէջ մայրը եղաւ ապահովութեան: Հայերէն լեզուով հրատարակութեաններէն, Նիքողոս Թաշահանի «Պատագիրք»ը քիչ մը լուրջ ու որոշ անդամներ մ'ունեցող առաջին զբոյնը եղաւ զոր մեր ձեռքն ունեցանք երաժշտական ուսումնասիրութիւննիս սկսելու համար: Բայց դարձեալ ո՞րքան միջոցներ, ո՞րքան անկասկածներ:

Վենիսական Միսիթարիանները հրատարակած էին դիրք մը հայ եկեղեցական երգեցողութեանց, խալապի նշանաւոր մասիթրոի մը՝ Պիանքիների՝ ձեռքով եւրոպական ձայնագրութեան վերածուած: Այդ եղանակներուն նման բան մը ոչ Հայաստանի մէջ իմացանք, ոչ այլուր, եւ ուրիշ ու եւ է հաւաքածոյի մէջ չգտանք զանոնք: Հռչակաւոր մաւթթրոյն հանճարը հայկական սահմանադրութիւններէն հետո տարած ըլլալու է գիրքը՝ մինչեւ ամենաքաղցր քմայքի թաղարուսթիւնը: Յետոյ, ընդունեցանք ուրիշ հատոր մը Հայ եկեղեցական երգերու, Բիֆիսի բնակող նմուշ երաժիշտ Պ. Եկմալեանի ձեռքով եւրոպական ձայնագրութեան վերածուած: Վերջապէս կրցանք բարեբախտաբար ձեռք բերել Հայ եկեղեցական երգեցողութեան երեք գլխաւոր զբոյնը, հայկական ձայնագրութեամբ, իջմիածնի պաշտօնական աղագրութիւնովը, «Ժամագրիք», «Պատարագը», ու վերջապէս՝ երգեցողութեան գեղադանց գիրքը՝ «Շարական»ը:

Այս երեք գրքերով, ու Թաշահանի «Դասագրքով»ը կրնայինք այդ նիւթին վրայ քիչ ւստ լուրջ աշխատութիւն մը կատարելու սկսել: Բայց մեզի միշտ պիտի պակսէր կենդան

նացնող ոգին, ընդ երգիչներու ուղղակի ունկնդրութիւնը եւ միջավայրին զգացումը: Սենեակի մէջ աշխատող աշխարհագրաբանները մեզի միշտ զուարճալի թուած են: Այն երաժշտագէտները որ արեւելեան արուեստին վրայ կը խօսին առանց երբեք Ֆրանսայէն դուրս ելած ըլլալու՝ նուազ զուարճալի չեն թուիր մեզի: չկա՞ն միթէ այնպիսիներ որ տիեզերական ցուցահանդէս մը անմիջապէս յետոյ մակաշեան, ճարտնական, աննաման երաժշտութեան վրայ զբոյն գրած են: Մարդ կըրնա՞յ երբեք ապահով ըլլալ Փարիզի մէջ հիւր ընկալուած ըլլալ Արեւելիներուն վաւերականութեանը: Ուստի վաւերական Հայքը գրեական համար գտցինք Հայաստանի կրօնական կեդրոնավայրը՝ Էջմիածին:

Էջմիածնայ մէջ դռնէ կրնայինք յուսալ որ պիտի գտնէինք Հայաստանցի Հայեր, զուտ աւանդութիւնը պահպանող եւ Պոլսոյ, Վենետիկի, Սէն-Փեթերսպուրկի կամ Փարիզի ազգեցութեանէն զեւ զերծ:

Ասոր համար է որ փափաքն ունեցանք հայ եկեղեցական երաժշտութեան կենդանի աղբիւրին դիմելու, եւ հայ եկեղեցւոր երաժշտական գրութեան մասին մեր կատարած հետազոտութեանց արդիւնքն է որ պիտի ներկայացնենք «Թրքիպիւն» ար Սէն-Փէրմէնի ընթերցողներուն: (1)

Փիէր Օզրի

(1) «Թրքիպիւն» ար Սէն-Փէրմէնի մէջ իր ուսումնասիրութիւնը մաս առ մաս հրատարակելէ յետոյ Պ. Օզրի գալիս մասնաւոր հատորի մը մէջ պիտի ամփոփէ: Սրբ հատորը լոյս տեսնէ, աշխատութեան ամբողջութեանը մասին ծանօթութիւն պիտի տանք մեր ընթերցողներուն: